

Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.

pod redakcją Sławomira Cieślaka

JURYSPRUDENCJA

14/2020

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.

pod redakcją Sławomira Cieślaka

Sławomir Cieślak – Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji
Katedra Postępowania Cywilnego I, 90-232 Łódź, ul. Kopcińskiego 8/12

REDAKTORZY

Marek Zirk-Sadowski (Uniwersytet Łódzki), *Tomasz Bekrycht* (Uniwersytet Łódzki)
Bartosz Wojciechowski (Uniwersytet Łódzki)

SEKRETARZ

Robert Krason (Uniwersytet Łódzki)

RADA PROGRAMOWA

Andrzej Bator (Uniwersytet Wrocławski), *Tadeusz Biernat* (Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego), *Stanisław Czepita* (Uniwersytet Szczeciński), *Tomasz Gizbert-Studnicki* (Uniwersytet Jagielloński), *Mariusz Golecki* (Uniwersytet Łódzki), *Małgorzata Król* (Uniwersytet Łódzki), *Grzegorz Leszczyński* (Uniwersytet Łódzki), *Jerzy Leszczyński* (Uniwersytet Łódzki), *Leszek Leszczyński* (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), *Lech Morawski* (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), *Tomasz Pietrzykowski* (Uniwersytet Śląski), *Marek Smolak* (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Tomasz Stawecki* (Uniwersytet Warszawski), *Sylwia Wojtczak* (Uniwersytet Łódzki), *Jerzy Zajadło* (Uniwersytet Gdański), *Wojciech Zahuski* (Uniwersytet Jagielloński)

RECENZENT

Elwira Marszałkowska-Krześ

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Anna Dziadzio

KONCEPCJA GRAFICZNA OKŁADKI I STRON TYTUŁOWYCH

Katarzyna Turkowska

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

© Copyright by Authors, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Publikacja sfinansowana przez Centrum Badań nad Aksjologią Procedur Cywilnych UŁ
ze środków przekazanych na ten cel przez Krajową Radę Notarialną w Warszawie

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.09997.20.0.K

Ark. wyd. 20,0; ark. druk. 19,75

ISBN 978-83-8220-364-6

e-ISBN 978-83-8220-365-3

Spis treści

Przedmowa	7
Słowo wstępne	9

Część I

O potrzebie wypracowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej

Sławomir Cieślak, <i>Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej</i>	13
Łukasz Jan Korporowicz, <i>Audiatum et altera pars. Krótka historia sprawiedliwego procesu</i>	39
Anna Machnikowska, <i>Ewolucja zasad postępowania cywilnego w Polsce</i>	55
Michał Rupniewski, <i>Elementy kracjonizmu i determinizmu prawnego w nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r.</i>	75

Część II

Aksjologiczna ocena zmian dotyczących wybranych ogólnych instytucji procesowych

Izabella Gil, <i>Powództwo oczywiście bezzasadne jako jedna z regulacji usprawniających przebieg postępowania cywilnego</i>	95
Jacek Gołaczyński, <i>Nadużycie prawa procesowego a naczelne zasady postępowania cywilnego</i> ..	109
Przemysław Jądłowski, <i>Model badania właściwości sądu cywilnego a zasada równości stron procesu</i>	121
Joanna May, <i>Zarzut potrącenia i sposób uwzględnienia przedawnienia po nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r. w kontekście prawa do ochrony prawnej</i>	133
Grzegorz Sikorski, <i>Posiedzenie przygotowawcze w świetle zasad postępowania cywilnego</i>	149

Część III

Aksjologiczna ocena zmian dotyczących orzeczeń i środków zaskarżenia

Agnieszka Góra-Błaszczkowska, <i>Zmiany dotyczące orzeczeń w świetle nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r. a prawo stron do sądu</i>	167
Michał Krakowiak, <i>Zmiany w zakresie ogłaszania i uzasadniania orzeczeń a prawo do rzetelnego procesu</i>	181
Marta Romańska, <i>Zażalenie po nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r. a zasada dwuinstancyjności i zaskarżalności orzeczeń w postępowaniu cywilnym</i>	201

Część IV

Aksjologiczna ocena zmian w odrębnych postępowaniach procesowych oraz postępowaniu klauzulowym

Andrzej Jarocho, <i>Szybkość w postępowaniu w sprawach gospodarczych</i>	223
Krzysztof Knoppek, <i>Umowy dowodowe w postępowaniu w sprawach gospodarczych a cele procesu cywilnego</i>	237

Marcin Kostwiński, <i>Postępowanie nakazowe i upominawcze po nowelizacji k.p.c. z 4 lipca 2019 r. a postulat szybkości postępowania cywilnego oraz zasada równości</i>	247
Maciej Muliński, <i>Zmiany w postępowaniu klauzulowym a bezpieczeństwo obrotu prawnego oraz prawo do szybkiego i skutecznego załatwienia sprawy cywilnej</i>	267
Jarosław Pączek, <i>Tryb postępowania delibacyjnego dla orzeczeń i ugód arbitrażowych a zasada jawności</i>	285
Szymon Śniady, <i>Postępowanie w sprawach własności intelektualnej</i>	299

Przedmowa

Oddawana w Państwa ręce monografia stanowi efekt działań podjętych w Katedrze Postępowania Cywilnego I na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, mających na celu zintensyfikowanie badań procedur cywilnych na płaszczyźnie aksjologicznej. Wymaga to pracy naukowej badaczy różnych specjalności – nie tylko z zakresu postępowania cywilnego, ale także filozofii prawa, doktryn polityczno-prawnych czy też prawa rzymskiego. W tym celu przy Katedrze Postępowania Cywilnego I w kwietniu 2019 r. powołane zostało Centrum Badań nad Aksjologią Procedur Cywilnych. Prezentacja celów jego powstania miała miejsce m.in. podczas Ogólnopolskiej konferencji pt. *Duża nowelizacja KPC z 4 lipca 2019 r. – założenia aksjologiczne*, zorganizowanej na WPiA Uniwersytetu Łódzkiego 28 listopada 2019 r.

W trakcie konferencji przedstawiciele nauki z różnych ośrodków akademickich w Polsce i za granicą dokonali wszechstronnej oceny szczegółowych rozwiązań wynikających ze wskazanej w jej tytule nowelizacji. W wygłoszonych referatach dominowało podejście polegające na badaniu, czy konkretne zmiany legislacyjne wpłynęły na realizację w postępowaniu cywilnym naczelných zasad procesowych, a jeżeli tak – to czy zmiany te wzmacniają, czy też ograniczają ochronę wartości wynikających ze wspomnianych zasad. Oprócz tego podejścia zaprezentowane zostało historyczne ujęcie naczelných zasad procesowych, w którym wskazano kierunki ich przekształcania, począwszy od Kodeksu postępowania cywilnego z okresu międzywojennego. Dodatkowo dokonano oceny nowelizacji z dnia 4 lipca 2019 r. z punktu widzenia teorii sformułowanej w doktrynach polityczno-prawnych, zakładającej kreacjonizm bądź też determinizm prawny, które mogą stać u źródeł wszelkich zmian w prawie. W ramach jednego z referatów podjęto natomiast próbę wyszczególnienia i opisanie kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej w taki sposób, by usystematyzować przyszłe badania zagadnień procesowych pod kątem wartości, jakie powinny być chronione w prawie procesowym cywilnym.

Autorzy referatów wygłoszonych na konferencji podjęli trud przygotowania na ich kanwie tekstów, które składają się na niniejszą monografię. Mam nadzieję, że zaproponowane zintensyfikowanie badań nad aksjologią procedur spotka się z życzliwym odbiorem badaczy postępowania cywilnego i innych procedur sądowych, filozofii prawa, doktryn polityczno-prawnych oraz prawa rzymskiego.

Zaproszenie do współpracy przy badaniu regulacji prawnych na płaszczyźnie aksjologicznej jest skierowane również do przedstawicieli praktyki prawniczej.

Już przy organizacji konferencji w 2019 r. wymierną pomoc okazała Krajowa Rada Notarialna – bez jej wkładu nie byłoby możliwe także opublikowanie niniejszej monografii. Za okazaną pomoc i zaufanie składam serdeczne podziękowanie na ręce Pana Mariusza Białeckiego, prezesa KRN.

Zainteresowanych podjęciem współpracy przy prowadzeniu wspomnianych badań zachęcam do przystąpienia do Sieci Naukowej Prawa Procesowego Cywilnego przy Katedrze Postępowania Cywilnego I WPiA UŁ „PROcessUS”.

prof. dr hab. Sławomir Cieślak
Kierownik Centrum Badań nad Aksjologią Procedur
Cywilnych Uniwersytetu Łódzkiego
Łódź, październik 2020 r.

Słowo wstępne

Z dużą satysfakcją i przyjemnością przekazujemy w Państwa ręce zbiorowe opracowanie monograficzne przygotowane przez liczne grono Autorów. Jest ono owocem konferencji pt. *Duża nowelizacja KPC z 4 lipca 2019 r. – założenia aksjologiczne*, zorganizowanej przez Katedrę Postępowania Cywilnego I na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego w dniu 28 listopada 2019 r. Na jej początku przedstawiono cele i zadania powołanego przy tej Katedrze kilka miesięcy wcześniej Centrum Badań nad Aksjologią Procedur Cywilnych. Inicjatywa utworzenia Centrum spotkała się w kwietniu 2019 r., podczas Rady WPiA UŁ opiniującej wniosek o powołanie tej jednostki, z entuzjastycznym przyjęciem głosujących.

Wśród Autorów, którzy opracowali poszczególne rozdziały monografii, znaleźli się pracownicy naukowcy różnych ośrodków akademickich oraz doktoranci. Publikacja zwraca uwagę różnorodnością problematyki podjętej przez badaczy reprezentujących także odmienne od postępowania cywilnego specjalności, takie jak m.in. filozofia prawa, doktryny polityczno-prawne czy prawo rzymskie.

prof. dr hab. Janusz Jankowski
Przewodniczący Rady Naukowej CBAPC
Łódź, październik 2020 r.

Część I

O potrzebie wypracowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej

Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej

*Sławomir Cieślak**

Wprowadzenie

Celem opracowania jest zaproponowanie katalogu precyzyjnych kryteriów, za pomocą których można dokonywać oceny regulacji postępowania cywilnego pod kątem realizowania w nim wartości płynących z zewnątrz owej regulacji, uznawanych za warunki tzw. sprawiedliwości proceduralnej. Zanim jednak kryteria te zostaną sformułowane poruszone będzie zagadnienie wstępne wiążące się z odpowiedzią na pytanie, czy istnieje w ogóle potrzeba wyróżniania wartości specyficznych dla procedury cywilnej, czy też wystarczy ograniczenie się do zapewnienia w regulacji procesowej mechanizmu pozwalającego na sprawne rozpoznanie sprawy – bez wnikania w sposób, w jaki ono następuje. Jeżeli przyjęlibyśmy drugie z wymienionych rozwiązań, konieczne byłoby uznanie, że najistotniejsze wartości chronione w postępowaniu cywilnym są wyrażone w normach prawa cywilnego materialnego.

Zdając sobie sprawę ze złożoności poruszonego zagadnienia, które wiąże się również z rodzajami norm przynależnych do różnych gałęzi prawa oraz stosunkiem prawa materialnego cywilnego do cywilnego prawa procesowego, rozważania zostaną ograniczone do przedstawienia głównych zapatrywań dotyczących sprawiedliwości proceduralnej wyrażonych w filozofii, w tym filozofii prawa, teorii prawa oraz w teorii prawa procesowego – w zakresie niezbędnym do poczynienia wstępnych założeń. Następnie zostanie sformułowana propozycja kryteriów oceny aksjologicznej regulacji procesowej – wraz ze wskazaniem ich

* Profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Katedry Postępowania Cywilnego I Wydziału Prawa i Administracji (WPiA) Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ); profesor z tytułem honorowym zwyczajnego w Zakładzie Postępowania Cywilnego WPiA Uniwersytetu Jagiellońskiego; kierownik Centrum Badań nad Aksjologią Procedur Cywilnych WPiA UŁ; redaktor naczelny „Przeglądu Prawa Egzekucyjnego”.

źródeł normatywnych. W ostatniej części opracowania będą zbadane wybrane zmiany regulacji procesowej wynikające z nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) z 4 lipca 2019 r.¹ – na płaszczyźnie aksjologicznej oraz przy wykorzystaniu wcześniej zaproponowanych kryteriów.

Opracowanie ma charakter przyczynkarski. Jego celem jest zachęcenie przedstawicieli doktryny prawa procesowego do pogłębienia badań instytucji prawa postępowania cywilnego – również na płaszczyźnie aksjologicznej – przy zastosowaniu precyzyjnej metody opierającej się na wykorzystaniu zaproponowanych kryteriów oceny. W teorii prawa dostrzega się bowiem brak pogłębionych analiz procedur sądowych w tym kontekście. Zdaniem Joanny Helios „[...] literatura dogmatyczno-prawna na ogół nie zajmuje się aksjologią procesu sądowego *explicite*, opracowuje natomiast rozmaite katalogi zasad postępowania sądowego” (Helios, 2008: 126).

Wyłącznie instrumentalny czy też samoistny (pod względem aksjologicznym) charakter postępowania cywilnego?

Pytanie zawarte w tytule tej części opracowania nie jest retoryczne. Można bowiem wyobrazić sobie przyjęcie wyłącznie instrumentalnego charakteru procedury cywilnej, uznając, że podstawowe znaczenie ma sam wynik postępowania determinowany przez prawo materialne. W takim ujęciu dzięki procedurze chronione są wartości wyrażone w prawie materialnym, a prawo procesowe pełni wyłącznie funkcję subsydiarną i instrumentalną względem prawa materialnego. Takie podejście oparte jest na klasycznej teorii procesu (Ostojski, 2017: 85)² – na gruncie prawa procesowego cywilnego jego zwolennikiem był Witold Broniewicz (Broniewicz, 1969: 74 i nast.). Trzeba jednak zauważyć, że wskazane, wyrażone w prawie materialnym wartości mogą być chronione również bez zastosowania procedury w konkretnej sprawie. Ma to miejsce wówczas, gdy podmioty prawa zachowują się zgodnie z prawem materialnym z własnej woli. W takim przypadku w ogóle nie zachodzi potrzeba uruchomienia procedury w celu urzeczywistnienia prawa materialnego. Procedura cywilna może być więc tylko techniką załatwiania spraw, ale także działalnością człowieka opartą na konkretnych założeniach, wartościach. Kluczowe jest zatem przyjęcie określonego założenia w dyskursie prawnym.

Przeciwnym zapatrywaniem do poglądu o wyłącznie instrumentalnym charakterze procedury cywilnej jest teza o autonomicznym charakterze procedur,

¹ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1469.

² Zob. podane w niniejszym opracowaniu źródła z zakresu filozofii prawa, w których znajduje wyraz omawiana teoria.

która zakłada, że realizowane są w nich wartości niezależne od wartości wyrażonych i chronionych za pomocą prawa materialnego. Idea ta opiera się na postklasycznej teorii procesu (Helios, 2008: 126; Helios, Jedlecka, 2008: 213) – chodzi w niej o legitymizację procedur za pomocą wartości, a więc o poddanie ich ocenie na płaszczyźnie aksjologicznej (Helios, Jedlecka, 2008: 212). Jak przyjmuje się w doktrynie, argumenty przemawiające za tym poglądem zawierają teorie sformułowane w filozofii, tj. teoria autoopiezy prawa, koncepcja proceduralnego prawa natury oraz teoria sprawiedliwości Johna Rawlsa (zob. Ostojski, 2017: 86)³.

Przemysław Ostojski wyróżnia także stanowisko mieszane, według którego prawo procesowe (co do zasady) pełni funkcję instrumentalną wobec prawa materialnego, jednak niektóre normy procesowe uzyskują wobec niego autonomiczny charakter (tamże: 85). Jako przykład autora prezentującego pogląd mieszany na gruncie prawa procesowego cywilnego wskazał on Kazimierza Lubińskiego (zob. Lubiński, 1998: 3 i nast.).

W niniejszym opracowaniu szerzej przedstawiona zostanie koncepcja sprawiedliwości wyrażona przez Johna Rawlsa jako najbardziej adekwatna do oceny procedury sądowej (w tym procedury cywilnej) na płaszczyźnie aksjologicznej. Warto też podkreślić, że Rawls uznawany jest w doktrynie filozofii prawa za twórcę jednej z najważniejszych i najbardziej reprezentatywnych teorii sprawiedliwości proceduralnej (Stelmach, 1995: 138). Jerzy Stelmach dokonał analizy historycznej jej rozwoju – począwszy od Starego Testamentu, Platona i Arystotelesa, skończywszy na przedstawicielach filozofii nowożytnej. Przyjął on, że „[...] podstawy dla dzisiejszego rozumienia pojęcia sprawiedliwości proceduralnej zostały zbudowane dopiero w filozofii nowożytnej” (tamże: 135–144).

Dlatego wśród autorów podejmujących badania nad sprawiedliwością proceduralną należy w pierwszej kolejności wymienić właśnie Rawlsa i stworzoną przez niego ogólną koncepcję sprawiedliwości jako bezstronności (Rawls, 1994: 209), którą odniósł on również do procedur sądowych. Autor wyróżnił trzy rodzaje sprawiedliwości proceduralnej. Pierwszy stanowi doskonała sprawiedliwość proceduralna, którą charakteryzują dwie cechy. Po pierwsze istnieje niezależne kryterium uczciwego podziału – kryterium określone odrębnie i uprzednio wobec przyjętej procedury postępowania. Po drugie możliwe jest zaprojektowanie procedury niezawodnie prowadzącej do pożądanego rezultatu. Zasadnicze znaczenie w tego rodzaju sprawiedliwości proceduralnej ma więc nie

³ Warto zauważyć, że w polskiej doktrynie teorii i filozofii prawa podejmowano również temat wartościowania w zakresie stosowania prawa, co trzeba odnieść także do procedur sądowych i administracyjnych. Dokonując klasyfikacji wartościowania według różnych kryteriów, wyróżniono m.in. wartościowanie „wewnętrzne” rekonstruowane na podstawie analizy tekstów prawnych i przenoszone na drogę stosowania prawa, a także wartościowanie „zewnętrzne” (lub autonomiczne) – czerpane z pozaprawnych porządków normatywnych. Ponadto wyróżnia się wartościowanie „absolutne” (pozbawione uzasadnienia) i „relatywne”, czyli uzasadnione instrumentalnie lub systemowo przez odniesienie do systemu aksjologicznego (Opalek, 1997: 74).

tylko istnienie niezależnego standardu pozwalającego rozstrzygnąć, jaki rezultat jest sprawiedliwy, co przede wszystkim istnienie procedury gwarantującej jego osiągnięcie. John Rawls wskazuje jednak od początku na rzadkość występowania tej sprawiedliwości, a nawet całkowicie wyklucza możliwość stworzenia takiej procedury (tamże: 122). Doskonała sprawiedliwość proceduralna nie może być wiązana z procedurą prawnie uregulowaną z powodu błędu, prekluzji, ograniczenia kognicji organu procesowego czy też przedsądu. Wszystkie wymienione przyczyny mogą bowiem sprawić, że pomimo prawidłowego postępowania wydane orzeczenie będzie wadliwe. Doskonała sprawiedliwość proceduralna okazuje się więc nieosiągalnym ideałem.

Drugi rodzaj sprawiedliwości proceduralnej w ujęciu Rawlsa stanowi niedoskonała sprawiedliwość proceduralna. Jako przykład jej realizacji podaje on proces kryminalny, ale uwagi filozofa pozostają aktualne również w stosunku do postępowania cywilnego. W literaturze proces karny uznawany jest za najbardziej oczywisty przykład niedoskonałej sprawiedliwości proceduralnej (Rupniewski, 2015: 191) – jego istotą okazuje się niemożność takiego zaprojektowania reguł prawnych, by zawsze wiodły one do prawidłowego rezultatu. Nie ulega bowiem wątpliwości, że nawet jeśli postępuje się (skrupulatnie) zgodnie z prawem, a rozprawa jest uczciwa i poprawnie prowadzona, może dojść do wydania błędnego orzeczenia. Zdaniem Rawlsa „[...] charakterystyczne dla sprawiedliwości proceduralnej niedoskonałej jest to, że choć mamy niezależne kryterium poprawności rezultatu, brak jest niezawodnie prowadzącej do niego procedury” (Rawls, 1994: 123).

Wreszcie trzeci rodzaj sprawiedliwości proceduralnej to czysta sprawiedliwość proceduralna. Mamy z nią do czynienia wówczas, gdy brakuje niezależnego kryterium prawidłowego rezultatu, a zamiast tego dana jest poprawna czy uczciwa procedura, której każdy wynik okazuje się poprawny lub uczciwy, o ile procedura ta została poprawnie zastosowana (tamże: 123–124). Według tego ujęcia uznaje się, że sprawiedliwość proceduralna oznacza taką organizację procesu uzyskiwania informacji, ich analizy, wymiany argumentacji i podejmowania rozstrzygnięcia, która pozwala uznać wynik tego procesu za sprawiedliwy (*just, fair*). Koncepcji czystej sprawiedliwości proceduralnej odpowiada – w pewnym przybliżeniu – ujmowanie celu postępowania cywilnego wyłącznie w kontekście formalizmu procesowego (Cieślak, 2008: 57).

Idea sprawiedliwości proceduralnej jest obecna w wypowiedziach wielu innych autorów. Przykładowo: w doktrynie wyrażono opinię, według której spojrzenie na sprawiedliwość z punktu widzenia proceduralnego jest możliwe i potrzebne (Bernatt, 2011a: 36). Zwrócono również uwagę, że sprawiedliwość w ujęciu proceduralnym jest istotna dla uczestników postępowania, ich formalnie rozumianego bezpieczeństwa, przewidywalności czy pewności. Nawiązując do koncepcji Rawlsa, Maciej Bernatt (tamże: 39) stwierdza, że rozważania na temat „sprawiedliwości proceduralnej niedoskonałej”, widzianej

w kontekście potrzeby wagi różnych interesów, prowadzą do konieczności wskazania na wartości, które każdorazowo powinny być zagwarantowane w danej procedurze.

Zwolenniczką poglądu o konieczności oparcia procedur na specyficznych wartościach procesowych jest również Joanna Helios. Przede wszystkim autorka stwierdza, że „[...] to procedura wyraźnie określa różnice pomiędzy rządami przez prawo a rządami przez kogoś czy rządami przez kaprys” (Helios, 2008: 121). Łączy ona również sprawiedliwość proceduralną z realizacją wymagań stawianych państwu prawnemu. Przyjmuje bowiem, że:

[...] państwo prawne to nie tylko państwo zapewniające materialne wartości demokracji i praw człowieka, ale także państwo gwarantujące jasne i precyzyjne reguły postępowania, w szczególności w relacjach między przedstawicielami władzy publicznej a obywatelami (tamże).

Joanna Helios w swoim ujęciu sprawiedliwości proceduralnej wyraźnie nawiązuje do koncepcji niedoskonałej sprawiedliwości proceduralnej Rawlsa, ponieważ uznaje, że „[...] prawa proceduralne zapewniają każdej osobie uczciwe postępowanie, które nie gwarantuje pewności wyniku, ale gwarantuje dyskursywne wyjaśnianie wchodzących w grę kwestii faktycznych i prawnych” (tamże: 123). Autorka powołuje się również na badania prawno-porównawcze i dostrzega, że w systemie *common law* uznaje się, że wartości reprezentowane przez prawo procesowe są nadrzędne w stosunku do wartości prawa materialnego (tamże: 126).

Na podstawie przywołanych, wyrażonych w teorii i filozofii prawa poglądów należy przyjąć, że sprawiedliwość proceduralną trzeba wiązać ze zbiorem wartości leżących u źródła pozytywnej oceny procesu, bez względu na jego ostateczny wynik (Bernatt, 2011a: 41; Kmiecik, 1994: 55; Helios, Jedlecka, 2008: 212). Procedura nie może być oceniana przez pryzmat rezultatu, do którego doprowadziła; ważny jest katalog wartości, jakim powinna ona odpowiadać. Uznanie procesu za sprawiedliwy jest niezależne od poprawności ostatecznego rezultatu postępowania. Realizacja warunków sprawiedliwego postępowania cywilnego ma więc zwiększać szanse wydania prawidłowego rozstrzygnięcia – jednak nie jest ono warunkiem sprawiedliwości proceduralnej.

Warto porównawczo wskazać, że powyższe rozważania są aktualne również w odniesieniu do innych procedur prawnie uregulowanych. Jako przykład można podać formalne i materialne wartości proceduralne procesu tworzenia prawa. Jerzy Wróblewski, dokonując typologii wartości proceduralnych w celu aksjologicznego uporządkowania zagadnienia tworzenia prawa, wyróżnił formalne i materialne wartości proceduralne. Pierwsze z nich obejmują legalność oraz wartości instrumentalne w stosunku do innych wartości formalnych i materialnych wartości proceduralnych. Wśród tych ostatnich autor wymienił uwzględnianie opinii społecznej (demokratyzm) oraz opinii prawników (scjentyzm). Podkreślał

również, że sama procedura tworzenia prawa może służyć realizacji określonych wartości niezależnie od tego, jakim celem tworzone prawo jest podporządkowane, a więc niezależnie od rezultatu procedury. Słusznie zwraca on uwagę, że prawodawcy dążący do przeciwstawnych celów mogą działać wewnątrz racjonalnie, skutecznie, legalnie – a także realizować materialne wartości proceduralne (Wróblewski, 2015: 450–451). Podobne założenia przyjęli Tatiana Chauvin, Tomasz Stawecki i Piotr Winczorek, według których:

[...] w fazie tworzenia prawa przekonania aksjologiczne, np. moralne, bardzo często, choć wcale nie wyłącznie, motywują prawodawców do stanowienia określonych norm. Inaczej mówiąc, prawo jest tworzone w celu realizowania stanów uznawanych za sprawiedliwe, zgodne z ideą równości obywateli, z godnością człowieka (Chauvin, Stawecki, Winczorek, 2011: 44).

Kwestia możliwości zapewnienia ochrony wartości wyrażonych w prawie cywilnym materialnym bez zastosowania ustanowionej wcześniej procedury

Zbadanie wskazanej kwestii wymaga nawiązania do funkcji postępowania cywilnego ujmowanej w dwóch aspektach – jako funkcja wszczęcia i przeprowadzenia postępowania cywilnego oraz jako funkcja istnienia samej regulacji prawnej postępowania cywilnego, bez jego uruchomienia w konkretnej sprawie (zob. Cieślak, 2008: 58–59). W tym kontekście nie chodzi o ustalenie możliwości zapewnienia ochrony wartości prawa materialnego przy braku regulacji prawnej dotyczącej procedury, tylko o możliwość ochrony w warunkach niezastosowania regulacji procesowej w konkretnym przypadku.

Spółeczna funkcja postępowania cywilnego oznacza skutki społeczne, które wywołuje w określonej społeczności fakt ustanowienia (zasadniczo w drodze legislacyjnej) procedury cywilnej oraz jej zastosowania (przeprowadzenia postępowania cywilnego w konkretnej sprawie). Wyróżnia się tu:

- 1) udzielenie ochrony prawnej interesowi jednostki lub grupy;
- 2) udzielenie ochrony prawnej interesowi społecznemu (zapewnienie i utrwalenie porządku prawnego, gospodarczego i społecznego);
- 3) wpływanie na kształtowanie się pożądaných postaw podmiotów prawa, tzn. samo istnienie prawnie unormowanej procedury cywilnej odstrasza podmioty prawa od niewykonywania swoich obowiązków, których spełnienia można dochodzić w tym postępowaniu – jednakże z wyłączeniem potrzeby i dopuszczalności stosowania samopomocy niedozwolonej jako formy dochodzenia praw (tamże: 59); wyjątek dotyczy tych praw podmiotowych, które mogą być urzeczywistnione wyłącznie w postępowaniu cywilnym, jak np. prawo domagania się rozwiązania małżeństwa przez rozwód.